

Bir dönüştürücü: “Davranış Tohumlama”

29 Nisan 2018 – v 0.2

BAA

Birleşik Akıl Ağı

BAA bir [Beyaz Nokta](#)® Projesidir

Davranış Tohumlama¹

GİRİŞ

Hemen herkes toplumda -kendi arzuları yönünde- bir değişim, dönüşüm olmasını bekler.

Bu gerçekten de oluyor, ama maalesef -kimi açılardan- olumsuz yönde. *Tüketim çılgınlığı, yıkıcı rekabet, çevrenin yıkımı, inanç istismarı* vb. açılardan..

Bu değişim ve dönüşümün yönünü değiştirmek isteyenlere bir “aktif rol oynama” şansı var: *Davranış Tohumlama* yaklaşımı yoluyla tek tek küçük (görünen), ama bir araya geldiğinde gerçekten dönüşüm yaratabilecek fikirlerin üretilip yaygınlaşması.

Aşağıdaki açıklamalar, bu düşünceyi benimseyebilecek olanlara kimi kolaylaştırıcı ipuçları sunulmasını amaçlıyor.

Kolay gelsin.

Birleşik Akıl Ağı

<http://bit.ly/2BksPCS>

¹ Metin içinde “Davranış Tohumu” olarak adlandırılan bir “düşünceyi”; “*Davranış Tohumlama*” ise bu düşüncenin “*uygulamaya geçirilme, yaygınlaştırma yöntemini*” ifade etmektedir. Yer yer “*Davranış Tohumu*” (kısaca DT) ya da sadece “*tohum*” olarak da kullanılmıştır. Bir tohum fikrini kendinde veya bir başka kişi veya kişilerde davranışlara geçirmeyi amaçlamış kişilere ise “*tohumlayıcı*” denilmiştir.

1. Davranış Tohumu'nun tanımı

“Yaşam alanlarımızın (eğitim, aile, iş, eğlence, öğrenme, ibadet, inanç, gönüllülük ve benzer) bir veya daha çoğunda, tek kişilerce dahi ortaya atılıp uygulanarak küçük ölçekli olumlu farklar yaratabilen; ama bir araya geldiğinde daha gözlenebilir bir dönüşüme yol açabilecek davranışlar”.

Bir Davranış Tohumu'nun dönüştürücülüğü açısından değeri iki faktöre bağlıdır:

(1) Davranış Tohumu fikrinin ön şartları.

Alınması gereken izinler, bireyin yapması gereken ön hazırlıklar vb., tohumun bir davranış biçiminde yeşermesini güçleştirir.

(2) Tohum'un doğurganlığı.

Doğurganlık, ne kadar olumlu ardışık sonuç ürettiğinin bir ölçüsüdür.

Buna göre her tohum, dönüştürücülük açısından eşit değere sahip değildir. Ön şartları ne kadar az ve ne kadar doğurgansa tohum o kadar değerli sayılmalıdır. Aynen yeşermesi için birçok koşulun var olmasını gerektiren bitkiler ile, hemen her toprakta yeşerebilen bitki tohumlarının farklı olması gibi.

Davranış tohum'una üç örnek:

ÖRNEK 1. *“Bir öğrencinin kopya çekmeme konusunda kararlı bir tutum sergilemesi”* bir Davranış Tohumu olup, tek başına bireysel ölçekli bir fark yaratır. Öğrenci bu tutumunu yaygınlaştırma yolunda çaba gösterir ve örneğin öğretmen(ler) ile görüşerek *Gözetimsiz Sınav*² denilen yöntemin uygulanmasını da başarabilirse, daha çok sayıda arkadaşını etkileyebilecek küçük çaplı bir dönüşümü gerçekleştirmiş olur.

Tabii ki bu sonuç, bir öğrenci tarafından başlatılan bir “tohum” yerine, bir öğretmenin uygulamaya başlayabileceği *Gözetimsiz Sınav* yoluyla da gerçekleşebilir. Kuşkusuz daha da iyisi öğretmen ve öğrencilerin anlaşarak birlikte hareket etmeleri olup, bu durumda dönüşümün çapı daha da büyük olabilir.

ÖRNEK 2. *“Sorunları sorulara çevirerek çözülebilirliklerini artırmak”* bir diğer ve ilk örnektekinden farklı bir DT olup, işi sorun çözmek olan (yani herkes ☺) kişilerin dağarcıklarında bulunması -neredeyse- zorunlu bir alettir.

Alışılmış sorun çözme uğraşı hemen daima doğrudan çözüm arayışıyla başlar. Bu tamamen yanlış da değildir; çünkü ilk göz atılması gereken yer, evvelce çözülmüş sorunlara ait zihinlerdeki depodur. Hele biraz deneyimli kişilerde bu depolarda mutlaka eldeki soruna benzer bir sorun vardır.

Ezberin yoğun olduğu mesleklerde bu şans daha da yüksektir. Ama zaman zaman geçmiştekine benzer bir çözümün -birkaç koşulun farklı olması nedeniyle- işe yaramadığı herkesçe denenmiştir.

İşte bu gibi durumlarda soruna çözüm arayarak değil, sorun'un daha iyi tanımlanmasına -böylece de küçük farklılıkların bile ortaya çıkmasına- yardımcı olmak üzere “cevapları daha basit olabilecek” sorular üretilir. Sorunların soruya çevrilmesi³, basit ama etkili bir DT'dur.

² Bkz. <http://bit.ly/2FIEhLy>

³ Bkz. <https://goo.gl/AcfNvj>

ÖRNEK 3. “Anlamadığını yapma” biraz iddialı görünse de hemen herkesin anı dağarcığında, anlamadan yaptığı hemen her işten ziyanlı çıktığı yolunda bir acı hatırası, pişmanlığı vardır. Çoğu, ezberlerimiz ve/ya hayır diyememek nedeniyle, ama niçin yapmamız gerektiğini de sorgula(ya)madan yaptıklarımızdır.

Bu DT’nun ikiz kardeşi sayılabilecek bir diğeri “Önce Anla” olup, gerek eğitimde gerekse yaşamlarının her aşamasında çocuk ve gençlerimize hediye edilebilecek bir Davranış Tohumu varsa o da “Önce Anla”dır.

Anlamaya vakit bırakmayan ve sadece *ezbere bellenerek*⁴ çözülen(!) problemlerle yetişen(!) çocuklarımız acaba yaşam mücadelesinde hangi ezberlere tutunarak anlamadan yaşayabilecekler?

⁴ Ezber” ve “belleme” sözcükleri genelde birbirinin yerine kullanılsa da, ezber = sorgulamaya kapalılık anlamında; belleme ise sorgulamaya açık olabilecek şekilde bellekte tutma anlamındadır. Bu farkı vurgulamak için “ezbere bellemek” deyimini kullanılmıştır.

2. Davranış Tohumları kimler içindir?

Davranış tohumları öncelikle birer sorun çözme aracı'dırlar, yani yaşamlarımızı kolaylaştırırlar. Ama yaygınlaştıkça başkalarının ve giderek toplumun daha geniş kesimlerinin yaşamlarını kolaylaştırırlar.

İster kendimiz bazı tohumları öğrenip hayatımıza katarız, zaten bildiklerimizi ise başkalarıyla paylaşıp, onların da hayatlarına küçük bir kolaylaştırıcılar eklemek isteyebilirsiniz.

Bu çabamız her iki durumda da *bilmek – anlamak – bilincine varmak* olarak adlandırılan basamaklarda bir üste çıkmamıza yardımcı olacaktır. *Bir şeyler öğrenmek mutluluk ise, başkalarına öğretmek iki kat mutluluktur* denilir. Bu mutlulukları yaşamak isterseniz Davranış Tohumları serpmeyi -yani tanıtmayı, öğretmeyi- seçebilirsiniz.

Kendiniz öğrenecek iseniz mesele oldukça kolaydır. Şu ana kadar çeşitli kişilerce üretilmiş olan tohumlar içinden kendi yaşamınızı kolaylaştıracak olanları seçip öğrenebilirsiniz ([tıklayınız](#)). Mesleğiniz, aile hayatınız, kendi özel yaşamınızda işinize yarayacak çok sayıda tohum var. Ama bir noktaya dikkat! Öğrenme sürecinde karşınıza çıkabilecek tek engel kendiniz olabilirsiniz. Bu tuzak, *tüm tohumlara zaten sahip olduğunuz* kanısı olabilir.

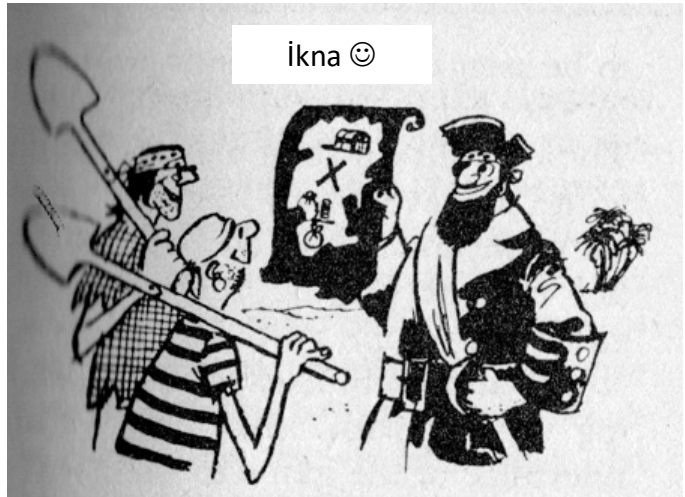
Tohumları başkalarına tanıtabilecek iseniz bazı hazırlayıcı çalışmalar da yapmalısınız.

3. Başkalarına Davranış Tohumları'nı (DT) tanıtmak. İyi de nasıl?

- Başkalarına bir şey tanıtır, öğretirken ilk dikkat edilecek şey, "*zamanın boşa harcanma olasılığı*"dır. Bazı kişilikler -hangi yaşta olurlarsa olsunlar- öğrenme kapılarını kapatmış olabilirler. Bu gibi durumlarda zaman kaybedilmemesi önerilir.
- DT hiç kimseye sadece söylemek yoluyla öğretilemez (her an her durumu bir öğrenme fırsatına çeviren [otodidakt](#)'lar hariç).
- Tozlayıcı (polinatör) olarak adlandırılabilir, bir yerden aldığı yararlı bir bilgiye çok noktaya dağıtabilen kişiler, zaman ayırmaya en değer kişilerdir.
- DT ilk anda pek ilgi çekmeyebilir. Çünkü:

- (1) İnsanlar genelde kendilerini o anda rahatsız eden sorunlarla ilgilidir O sorunların çözümlerine doğrudan yardımcı olmayacak önerilere pek ilgi göstermeyebilirler.
- (2) İnsanların enerjileri ilgilendikleri işlere dağılmış durumdadır. Yeni bir konu ek enerji, motivasyon gerektirir.

Buna göre, DT kavramının niçin önemli olduğu konusunda ikna ile işe başlanmalıdır.

- Anlatım ve ikna için ipuçları:
 - (a) Kültürel dönüşümler birkaç güçlü kelimededen oluşan DT sayılabilecek sloganlarla ifade ediliyor. Birkaç örnek: 1789 Fransız Devrimi *özgürlük, eşitlik, kardeşlik* / Martin Luther King, *Bir Hayalim Var* / Lech Valessa *Dayanışma* / M.K.Atatürk *Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir* / M.K.Atatürk *Cumhuriyet yüksek seciyyeli muhafızlar ister.*
 - (b) *Toplumunu dönüştürme* (diğer adlandırmayla *zihniyet değişimi*) XVI yy'dan bu yana önce Osmanlı İmp., daha sonra Cumhuriyet idaresi boyunca gündemde bulunan bir arzu ifadesidir ve tam olarak bu belgede anlatılmak istenilen toplumsal dönüşüme karşılık geliyor. Buna göre hedeflenen dönüşüm, toplumumuzun bir özlemine de işaret ediyor.
 - (c) Her türlü değer bünyesinde bir nedret (nadirlik, sıra dışılık) barındırır. Tohumlar da birer nedrettir. O halde tohumlar değer üretme aracıdır da.
 - (d) Toplumsal dönüşümlerin -özellikle de bu çağın hızlı değişimleri karşısında- ayrıntılı ve kapsamlı planlarla gerçekleşmesi gerçekçi olamaz. Tek mümkün yol, toplum içine her çağ için geçerli tohumların ekilmesidir. Ayrıntılı planlar dalgalanmalara dayanıklı değilken, tohumlar dalgalanmalardan neredeyse hiç etkilenmezler.
 - (e) Tohumlar kalabalık ve pahalı örgütlenmeler yerine neredeyse tek kişilerce gerçekleştirilecek davranış değişiklikleri yaratabilirler.
 - (f) Tohumlar, toplumun tüm bireylerine katılım ve katkıda bulunma şansı sunarlar. Bu özellikleri ile sivil toplumun yapı taşlarıdır.
 - (g) Özellikle kriz zamanlarında ortaya atılan "şimdi ve burada" türü çözümlerin aksine daha kontrollü çözümler ancak Davranış Tohumlarıyla mümkün olabilir.

4. Davranış Tohumu'nun anlaşılıp öğrenilmesi ve davranışa geçmesine yardımcı olunması

İlk nokta, basit DT'ndan işe başlamaktır. Ön koşulları olmayan (ya da çok az) tohumlar ile başlanıp giderek, gerçekleştirilmesi daha güç olanlara geçilmelidir. Dört aşama şunlardır:

Aşama 1. "Seçme" aşaması

Basit gibi görünmesine rağmen dikkat edilmesi gereken aşamadır. Hangi DT'nun seçileceğine olabildiğince o davranışı kendi ihtiyacı ya da başkalarına yayma ihtiyacı nedeniyle kazanmak isteyen karar vermelidir.

Eğer bu konuda deneyimli, önceden bu konularla meşgul olmuş bir yardımcıdan destek alınacak ise, yardımcının tercihlerinden yararlanılmalı ama son karar yine de o DT'nu kazanmak isteyen kişi vermelidir.

Çoğu kişinin, kendi tercihi yerine bir başkasının tercihi yolunda yeterli çabayı ve iç motivasyonu yaratamayacağı biliniyor.

Aşama 2. "Bilmek" aşaması

Benimsenecek bir DT seçen kişiye o DT ile ilgili bilgiler (web adresi, sunum ya da bunlar yok ise sözel anlatım yoluyla) verilir; sorular varsa cevaplanır. Bu konuda en etkili yol kişinin kendi öğrenmesidir.

Aşama 3. "Anlamak" aşaması

"Bilmek" aşamasında söz konusu DT ile ilgili küçük ayrıntı sayılabilecek güçlükler gözden kaçabilir.

Örneğin, mevcut alışkanlıklar, o alışkanlıkları besleyen çevrel koşullar, ayrılabilir zaman kısıtları vb. bu aşamada gözden geçirilmeli ve kişi o DT'nu zihinsel olarak içselleştirmeli (satın almalı) dir.

Her davranış mutlaka birilerini etkiler. O davranıştan olumlu sonuçların doğması beklense de, özellikle başlangıçta davranıştan etkilenen kişilerin olumsuz tepkileri olabilir.

Mesela Gözetimsiz Sınav⁵ DT uygulamak isteyen bir öğretmen, kopya çekmeyi adet edinmiş öğrencilerin veya mevcut işlerine ek iş getireceğini savunan öğretmen / idareci arkadaşlarının⁶ ya da ne olduğunu anlamamış bir velinin tepkileriyle karşılaşabileceğini önceden tahmin etmemiş olabilir. Bu gibi baştan öngörülmemiş olabilecek engeller bu aşamada düşünülüp mümkün olabilecek önlemleri alınmalıdır.

Aşama 4. "Davranışa geçirme" aşaması

"*Söylemek ve yapmak arasında deniz vardır*" sözü bu aşama için söylenmiş olmalı. Harcanan çabaların meyvalarının alınabileceği, olumlu sonuçların görülebileceği takdir ve tenkitlerin, öykünme ve kıskançlıkların birlikte yaşanabileceği aşamadır.

⁵ Bkz. <http://wp.me/p2t6mi-ZC>

⁶ Nitekim 2007 yılında *Gözetimsiz Sınav* uygulamasını benimseyen Kapadokya Meslek Lisesinde bir üst yönetici, bu sistemin kopya çekmeyen öğrencileri mağdur edeceği -dolayısıyla, kopya düzenine devam etmenin öğrenciler açısından daha adil olacağı(!)- savıyla sistemin uygulanmasına izin vermemiştir.

Bütün bunları birlikte yaşamış bir kişi, yaygınlaştırmayı (tozlama) iyi yapacak kişi sayılır. Bu aşamaları sırayla aşan kişilerin önemli bir ihtiyacı, zaman ilerledikçe oluşabilecek motivasyon kaybına karşı Taahhüt Noterliği adı verilen yöntemden yararlanmaktır⁷.

5. Davranış Tohumlama'da başarının anahtarı: Kritik Kütle'yi oluşturabilmek.

Bir DT bireysel olarak uygulanabilir fakat fark edilebilir bir değişim de yaratamayabilir. Bu ise tohumlayıcı(lar)da motivasyon kaybına yol açabilir.

Bu nedenle bir tohumlayıcının birincil amaçlarından biri, kritik kütle oluşturmaya çalışmak olmalıdır. Böylece;

- Aynı anda yapılacak uygulamalar sırasında tohumlayıcılar arasında bilgi alış-verişi yoluyla yardımlaşma doğar,
- Ortaya çıkan olumlu sonuçlar daha fark edilir olabileceği için gerek tohumlayıcılar gerekse DT benimseyen kişilerde motivasyon oluşur.

Kritik Kütle nasıl yaratılabilir? Birkaç yöntem şunlar olabilir:

(a) Hibrit İnsan Kümesi Zekası (*Hybrid Human Swarm Intelligence*) yoluyla

Birleşik Akıl Ağı'nca geliştirilmeye çalışılan bu yöneme göre, bir kısmı tohum ve tohumlama konusunda fikir sahibi, bir kısmı ise sadece "sağduyu sahibi" kişiden oluşan bir grup arasında, bir öğrenen algoritma uyarınca, kritik kütle nasıl oluşturulabileceği konusunda çalışma yapılır⁸.

(b) Tohumlama konusunda konferans ve seminerler yoluyla

- i. Kadıköy Belediyesinin STK seminerleri için tahsis ettiği yerlerde verilebilecek seminerlere katılacak kişiler arasından,
- ii. Boğaziçi Üniversitesi öğrenci kulüpleri ile yapılabilecek çalışmalardan kazanılabilecek kişiler arasından,
- iii. BNGV kurucuları arasındaki eğitimciler⁹ içinde konuyu benimseyebilecek olanlar arasından,
- iv. Diğer

⁷ Bkz. <https://goo.gl/ztP3Md>, <https://goo.gl/ipBRse>

⁸ Halen bu yolda bir pilot çalışma yapılmaktadır. Bkz. <http://bit.ly/2v37qeS>, <http://bit.ly/2FohLl6>

⁹ Vural Yılmaz (Kültür Koleji ve Kültür Üniversitesi), Ali Oğuztürk (DİLKO Eğitim Kurumları), İmran Işıldar (Oğuz Kaan Koleji), Ersin Arıoğlu (IRMAK Okulları)

(c) eřitli STK veya sivil inisiyatiflerin amaçlarına uygun tohumlar ile iřbirlikleri yoluyla

Belirli amaçlı STK için (örn. TEMA, KALDER vd.) kendi amaçlarına yardımcı olabilecek tohumlar seçerek, bunların tohumlanması için işbirlikleri önermek. Böylece hem birden fazla kişinin bir araya gelmesi sağlanabilir hem de tohumlama yaklaşımının işe yararlılığı daha elle tutulur biçimde ortaya konulabilir. Buna göre:

- i. STK listesi içinden bu konuya uygunları ve onlar içinden de iliřki kurulabilecek kişilerin belirlenmesi,
- ii. Paralel olarak DT'nı gruplamak,
- iii. İř birlikleri önermek düşünülebilir.

(d) Bir TV kanalında yapılabilecek programlar yoluyla iř birliği yapılabilecek olanlara erişmek.
